

dr Bohdan Kaczmarek

Katedra Teorii Polityki i Myśli Politycznej WNPiSM UW

b.kaczmarek@uw.edu.pl, www.teoriapolityki.com

dyżur w poniedziałki, godz. 13 - 14, p. 208, Nowy Świat 67, możliwe konsultacje online na platformie Google Meet, zainteresowani dyżurem i konsultacjami proszeni są o wcześniejszy kontakt mailowy

Socjologia instytucji totalnych i służb dyspozycyjnych
Bezpieczeństwo wewnętrzne dzienne i zaoczne II stopnia
Semestr letni 2024/2025
Program wykładu

1. Wprowadzenie. Socjologia instytucji totalnych i grup (służb, organizacji) dyspozycyjnych na tle innych nauk społecznych i humanistycznych

*Specyfika poznania społecznego *Socjologia na tle innych nauk o społeczeństwie *Subdyscypliny socjologii *Socjologia organizacji *Politologia organizacji *Socjologia instytucji totalnych *Socjologia wojska *Socjologia grup dyspozycyjnych *Wzajemne interferencje pomiędzy naukami społecznymi *Politologia, socjologia, nauki o bezpieczeństwie – wzajemne relacje *Jedność nauk społecznych i humanistycznych *Przedmiot, problematyka i metody socjologii instytucji totalnych i grup (służb) dyspozycyjnych *Świat społeczny jako świat organizacji i instytucji *Polityczny wymiar instytucji i organizacji, organizacyjny i instytucjonalny wymiar polityki

2. Podstawowe kategorie socjologiczne wprowadzające do analizy instytucji totalnych i organizacji dyspozycyjnych

*Grupa społeczna a zbiory i agregaty społeczne *Więź społeczna i jej rodzaje *Role społeczne *Typologie grup społecznych: grupy pierwotne i wtórne, formalne i nieformalne, małe i duże, grupy odniesienia *Wielkie grupy społeczne *Mikrostruktury a makro i megastruktury *Stanowisko emergentnego strukturalizmu socjologicznego *Instytucja społeczna *Szerokie i wąskie rozumienie instytucji *Funkcje i dysfunkcje instytucji *Organizacja: prakseologiczne a socjologiczne rozumienia organizacji *Organizacja jako grupa społeczna a jako system społeczny *Analiza systemowa *Cechy organizacji jako systemu społecznego *Cele, funkcje, kryteria efektywności organizacji i instytucji *Cykl życia instytucji i organizacji *Organizacje i instytucje a otoczenie – modele zależności *Organizacja a instytucja – interpretacje zależności

3. Tradycje badań nad organizacjami i instytucjami. Podejścia, paradygmaty i metafory

*Szkoly i kierunki badań nad organizacjami i instytucjami *Dorobek polskich nauk społecznych *Prakseologia *Socjologia wojska i jej ewolucja *Nauka a technologie organizacyjne jako mechanizmy kontroli społecznej *Behawioryzm i jego wykorzystywanie w kontroli społecznej i naukach o organizacji i zarządzaniu *Fordyzm i postfordyzm jako systemy kontroli społecznej *Metoda metafor w badaniu instytucji totalnych i organizacji dyspozycyjnych *Metafory a modele i paradygmaty *Instytucje totalne i organizacje dyspozycyjne jako maszyny, organizmy, mózgi, psychiczne więzienia, systemy polityczne, narzędzia dominacji, kultury, procesy zmian i transformacji

4. Model instytucji totalnej Goffmana

*Koncepcje i modele socjologiczne E. Goffmana: model dramatyczny, model gry, model instytucji totalnej *Instytucje totalne jako typ idealny *Rozumienie instytucji totalnej *Typy instytucji totalnych i ich charakterystyka *Funkcje instytucji totalnych *Przykładowe instytucje totalne: *Wojsko jako instytucja totalna *Szkola jako instytucja totalna *Więzienie jako instytucja totalna *Szpital psychiatryczny jako instytucja totalna *Cechy instytucji totalnych *Charakterystyka świata podwładnych

(pensjonariuszy) i świata personelu *Różnice między instytucjami totalnymi *Rozwój badań nad instytucjami totalnymi *Krytyka Goffmanowskiego modelu instytucji totalnej * Ograniczenia modelu, jego rozwinięcia i modele alternatywne *Model instytucji przenikalnej *Przenikalność a totalność *Instytucje zachłanne *Instytucje reformujące *Instytucje bez murów *Instytucje zombie *Kontrola performatywna *Czas a kontrola pensjonariuszy przez instytucje *Instytucje totalne a procesy totalizacji i oligarchizacji organizacji i życia społecznego *Stopień totalizacji *Instytucje totalne a totalitarny model analizy systemów społecznych

5. Grupy i organizacje dyspozycyjne

*Kategoria grup dyspozycyjnych jako model analityczny *Rozumienie grup dyspozycyjnych *Funkcje grup dyspozycyjnych w systemie społecznym i podsystemie bezpieczeństwa państwa *Typologie grup dyspozycyjnych *Profesjonalizacja grup dyspozycyjnych *Wzory społeczne i wzory osobowe w grupach dyspozycyjnych *Przykładowe wzory społeczne i ethos członków grup dyspozycyjnych: żołnierza, policjanta, strażaka, funkcjonariusza służby więziennej, ratownika medycznego *Wzory społeczne w ochotniczych grupach dyspozycyjnych *Rekrutacja do grup dyspozycyjnych, jej uwarunkowania społeczno – demograficzne, psychospołeczne i ideologiczne – polityczne *Normatywna a eksplanacyjna perspektywa w analizie grup dyspozycyjnych * Grupy dyspozycyjne a instytucje totalne *Uwarunkowania i mechanizmy totalizacji w grupach dyspozycyjnych

6. Tożsamość i kultura instytucji totalnych i organizacji dyspozycyjnych

*Organizacje i instytucje jako zjawiska kulturowe, *Kultury i subkultury organizacyjne, *Modele, funkcje i uwarunkowania kultury organizacyjne, model Scheina *Wymiary kultury organizacyjnej *Poziomy kultury organizacyjnej *Zarządzanie poprzez kulturę *Zmiana kultury organizacji *Typologie kultur organizacyjnych *Teorie kultury organizacyjnej: symboliczno-interpretacyjna, modernistyczna i postmodernistyczna *Organizacje w warunkach kulturowej różnorodności *Kultury organizacyjne a kultury narodowe *Kultura organizacyjna a kultura polityczna *Kultura a tożsamość *Kultura a kontrola w organizacjach, kultura jako kontrola, kontrola poprzez kulturę *Ideologie organizacyjne *Kontrola za pomocą ideologii a ideologia kontroli *Metafora organizacji jako kultury *Charakterystyczne cechy kultur organizacyjnych w organizacjach totalnych i grupach dyspozycyjnych

7. Procesy strategiczne w instytucjach totalnych i organizacjach dyspozycyjnych

*Polityczny charakter strategii i procesów strategicznych w instytucjach totalnych i dyspozycyjnych *Przetrwanie organizacji *Podstawowe koncepcje strategii organizacyjnych: szkoła planistyczna, szkoła ewolucyjna, szkoła pozycyjna, szkoła zasobów, umiejętności i uczenia się *Pojmowanie strategii *Rodzaje strategii organizacyjnych i ich typologie: strategie rozwoju, strategie wzrostu, strategie konkurencji, strategie funkcjonalne, strategie na poziomie organizacji /przedsiębiorstwa/, strategie na poziomie strategicznej jednostki operacyjnej *Analiza strategiczna: SWOT, problemów krytycznych, procesowa, rdzennych kompetencji i zasobów strategicznych, segmentacja strategiczna i analiza portfelowa – macierz BCG, analiza PEST, benchmarking, model pięciu sił konkurencji i łańcuch wartości Portera *Zarządzanie strategiczne: proces, etapy, cele, organizacja, misja firmy, uwarunkowania *Planowanie i kontrola strategiczna *Wdrażanie strategii *Specyfika procesów strategicznych w organizacjach totalnych i dyspozycyjnych

8. Struktury formalne i nieformalne instytucji totalnych i organizacji dyspozycyjnych

*Pojęcie struktury, *Struktura jawna, ukryta, głęboko ukryta *Porządek zwinięty i rozwinięty *Struktura realna a zaprojektowana *Struktura społeczna organizacji *Parametry struktury społecznej organizacji *Schematy analizy struktur: gradacyjny, konfliktowy, funkcjonalny, dialektyczny, * Formalizacja a instytucjonalizacja struktur, *Luki strukturalne *Czynniki określające strukturę, *Struktura a integracja i dezintegracja organizacji, *Typologie struktur organizacyjnych: struktury płaskie i smukłe, rozpiętość kierowania, struktury liniowe, funkcjonalne, sztabowe, macierzowe, struktury sieciowe, wirtualne, holograficzne, hybrydowe; struktury typu U, typu H, typu M; struktury statyczne i dynamiczne, struktury zorientowane hierarchicznie i struktury zorientowane heterarchicznie *kompleksowy model struktur H.Mintzberga *Autodynamizm i dynamiczne modele struktur organizacyjnych, teoria strukturalizacji *Projektowanie i zmiana struktur organizacyjnych *Fizyczna struktura organizacji: definicje, podejście behawioralne i symboliczne, struktura fizyczna a powstawanie tożsamości organizacji *Porządek formalny a nieformalny * Cechy wspólne i odmienności struktur organizacji totalnych i dyspozycyjnych

9. Społeczna odpowiedzialność w organizacjach totalnych i dyspozycyjnych. Patologie ich funkcjonowania

*Patologie organizacji totalnych i dyspozycyjnych *Kryteria patologii: etyczne, teleologiczne i funkcjonalno-systemowe. *Wskaźniki i przykłady patologii *Funkcjonalizacja patologii *Kliki, koterie, frakcje *Analiza wybranych zjawisk patologicznych w grupach dyspozycyjnych *Etyczne problemy organizacji *Społeczna i polityczna odpowiedzialność służb dyspozycyjnych, jej uwarunkowania i ograniczenia *Zamach stanu i tzw. problem pretorianina

10. Władza i przywództwo w instytucjach totalnych i organizacjach dyspozycyjnych

*Władza, wpływ i autorytet w organizacjach *Osie sporów w kwestii pojmowania władzy i władzy organizacyjnej *Mechanizmy kreacji władzy *Kształt władzy organizacyjnej w grupach dyspozycyjnych a ich funkcje, zadania i stosowane technologie organizacyjne *Przesłanki, źródła i legitymizacja władzy w organizacji *Wzory walki o władzę w organizacji *Funkcje władzy w organizacji, *Władza organizacyjna a interesy, *Sposób sprawowania władzy, *Instrumenty władzy, *Bariery i koszty władzy organizacyjnej, *Władza a normy organizacyjne, *Symbole władzy * Władza symboliczna i ukryte oblicza władzy w organizacjach *Przywództwo w organizacji, *Teorie przywództwa, *Style przewodzenia *Polityczna metafora organizacji *Przywództwo polityczne a przywództwo organizacyjne *Biurokracja *Oligarchizacja organizacji dyspozycyjnych *Właściwości władzy i przywództwa w organizacjach dyspozycyjnych *Problem pretorianina

11. Konflikt i zmiana w instytucjach totalnych i organizacjach dyspozycyjnych

*Metafora transformacji i przepływu /dialektyczna/ i jej zastosowanie do analizy funkcjonowania instytucji totalnych i grup dyspozycyjnych, *Sprzeczność a konflikt, *Źródła konfliktów w instytucjach totalnych i grupach dyspozycyjnych *Konflikty a interesy i role, *Konflikty a adaptacja, *Modele konfliktu *Typologie konfliktów, *Kierowanie poprzez konflikt, *Metody rozwiązywania konfliktów *Negocjacyjny i przetargowy aspekt rozwiązywania konfliktów w grupach dyspozycyjnych *Koncepcje i modele zmiany organizacyjnej *Wymiary diagnozy otoczenia, potencjału organizacyjnego i sił sprawczych zmiany organizacyjnej, *Typowe scenariusze zmiany, *Typowe reakcje na zmiany i opór wobec zmiany; sposoby jego przezwyciężania, mapa zaangażowania i analiza pola sił, *Realizacja zmiany, *Przywództwo a zmiana *Grupy dyspozycyjne w procesie transformacji systemowej

Przykładowa literatura

1. Zagadnienia ogólne z zakresu socjologii i politologii organizacji

M. Jo Hatch „Teoria organizacji”, Warszawa 2002 i nast. wydania

G.Morgan, „Obrazy organizacji”, Warszawa 1997 i nast. wydania

M. Zawadzki „Nurt krytyczny w zarządzaniu. Kultura, edukacja, teoria”, Warszawa 2014

Ł. Sułkowski „Epistemologia i metodologia zarządzania”, Warszawa 2012

B. Kaczmarek „Organizacje. Polityka, władza, struktury”, Warszawa 2001

<https://www.teoriapolityki.com/materialy-i-artykuly>

R. Michels „Oligarchiczne tendencje organizacji”, [w:] J. Szczupaczyński (wybór i opracowanie) „Władza i społeczeństwo Antologia tekstów z zakresu socjologii polityki”, Warszawa 1995

R. Miński „Robert Michels jako prakursor socjologii organizacji”, [w:] Studia Socjologiczne nr 4(227)/2017

https://www.studiasocjologiczne.pl/img_upl/studia_socjologiczne_2017_nr4_s.165_187.pdf

2. Problematyka instytucji totalnych

E. Goffman „Instytucje totalne. O pacjentach szpitali psychiatrycznych i mieszkańcach innych instytucji totalnych”, Gdańsk 2011

E. Goffman „Charakterystyka instytucji totalnych”, [w:] A. Jasińska – Kania, L.M. Nijakowski, J. Szacki, M. Ziółkowski (wybór i opracowanie) „Współczesne teorie socjologiczne”, Warszawa 2006

Ł. Posłuszny „Instytucje totalne dzisiaj: stan badań, krytyka, rekonfiguracje”, [w:] Studia Socjologiczne nr 4 (227)/ 2017

<https://journals.pan.pl/publication/119713/edition/104152/studia-socjologiczne-2017-no-4-instytucje-totalne-dzisiaj-stan-badan-krytyka-rekonfiguracje-posluszny-lukasz?language=en>

Z. Pełczyński „Studia nad totalitaryzmem”, [w:] Z. Pełczyński „Polska droga od komunizmu refleksje nad historią i polityką 1956 – 2006”, Warszawa 2007, s. 63 – 66

B. Kaczmarek „Alternatywne interpretacje realnego socjalizmu”. [w:] B. Kaczmarek. M. Tobiasz (red.) *Autorytarne i manipulacyjne formy wpływu politycznego i władzy*, Warszawa 2020

https://www.teoriapolityki.com/files/ugd/f5b364_acd6b7669023404896e55e0b37b476d1.pdf

3. Socjologia wojska i organizacji dyspozycyjnych

J.J. Wiatr „Socjologia wojska”, Warszawa 1982

J. Maciejewski „Grupy dyspozycyjne. Analiza socjologiczna”, Wrocław 2014

J. Maciejewski „Sylwetka oficera Wojska Polskiego w dobie przemian ustrojowych. Kontekst socjologiczny”, [w:] Acta Universitatis Wratislaviensis, No 3079, Wrocław 2008

J. Maciejewski, M. Stochmal (red.) „Metodologiczne problemy w badaniach grup dyspozycyjnych”, Wrocław 2014

A. Sułek „Polski szlak *The American Soldier* Przyczynek do historii wędrówek idei socjologicznych”, Studia Socjologiczne 2017, 1 (224), https://www.studiasocjologiczne.pl/img_upl/studia_socjologiczne_2017_nr1_s.59_79.pdf

A. Baranowska „Socjologia wojska w Polsce – pytania o przeszłość, teraźniejszość i przyszłość subdyscypliny”, [w:] Rocznik Historii Socjologii, vol. 6 (2016), <http://rhs.epigram.eu/index.php/rhs/article/view/72/72>

4. Wybrane zagadnienia socjologii organizacji dyspozycyjnych

A. Baranowska „Proces kształtowania się tożsamości w instytucji totalnej na przykładzie żołnierzy – mieszkańców obozu Babilon w Iraku”, Acta Universitatis Wratislaviensis, No 3096, Wrocław 2009

A. Baranowska „WOJNA DWÓCH ŚWIATÓW..., CZYLI O ZALEŻNOŚCIACH MIĘDZY ZAWODAMI ŻOŁNIERZA A RODZINĄ. PRZYSZYNEK DO BADAŃ”, Kultura i Edukacja, nr 4/2013, https://www.researchgate.net/publication/284179611_Wojna_dwoch_swiatow_czyli_o_zaleznościach_miedzy_zawodami_zolnierza_a_rodzina_Przyczynek_do_badan

M. Liberadzki, K. Marciniak „Dualizm armii jako instytucji totalnej – kontekst społeczny”, Zeszyty naukowe AON nr 1 (98) 2015, <https://docplayer.pl/30652339-Dualizm-armii-jako-instytucji-totalnej-kontekst-spoeczny.html>

N. Olszanecka „Armia jako grupa interesu. Problem stosunków cywilno-wojskowych”, Atheneum, vol. 57/2018, <https://czasopisma.marszalek.com.pl/images/pliki/apsp/57/apsp5710.pdf>

J. Rokicki „Szkoła jako instytucja totalna”, [w:] Manipulacja. Pedagogiczno-społeczne aspekty cz.1. (red.) Joanna Aksman. Kraków: Oficyna Wydawnicza AFM, 2010, s. 125-141

A. Miller „Szpital psychiatryczny jako instytucja totalna. Socjologiczne studium przypadku”, Warszawa 2013

W. Kędzierski „Deprywacyjne oraz subkulturowe aspekty odbywania kary pozbawienia wolności”, <https://probacja.com/article/01.3001.0013.3026/pl>

W. Ambrozik „Totalny, stygmatyzujący i wykluczający charakter oddziaływań resocjalizacyjnych”, [w:] Resocjalizacja Polska nr 5/2013,

Uwagi

1. Przedmiot kończy się zaliczeniem na ocenę.
2. Warunkiem zaliczenia jest aktywne uczęszczanie na zajęcia oraz przedstawienie na zajęciach projektu/referatu lub – gdyby okazało się to niemożliwe - pracy pisemnej na uzgodniony z prowadzącym temat z programu zajęć oraz zaliczenie kolokwium końcowego
3. Propozycje dodatkowej literatury dostępnej w Internecie, jak i innych materiałów przydatnych do studiowania można znaleźć pod adresem <https://www.teoriapolityki.com/linki-do-ciekwych-materialow-w-siec>